

**הצעה להוראת פרקים ג'-ד' ספר יהושע (מעבר הירדן) בכיתות בתי הספר
היסודיים, על פי
"היסטוריה, מקרא ומה שקרה"**

פרופ' עודד ליפשיץ, יהודית ליפשיץ ועומר סרגי

(תכנית לשיפור דרכי הוראת המקרא)

הנחיית מורים:

התוכנית לשיפור דרכי הוראת המקרא "היסטוריה מקרא ומה שקרה" פותחה על ידי יד בן צבי בשיתוף אוניברסיטת תל אביב ובתמיכת קרן אביחי, והיא פועלת בהצלחה במאות בתי ספר יסודיים ברחבי הארץ. היא כוללת חוברות לימוד והנחיית מורים ומטרתה להשיב את התנ"ך אל מקומו המרכזי בחברה. זאת, באמצעות העמדתו כטקסט תרבותי ראשון במעלה, ממנו נולדה התרבות המערבית כולה ובתוכה גם התרבות היהודית והישראלית. . בראש הצוות האקדמי לפיתוח התוכנית עומד פרופ' עודד ליפשיץ מהחוג להיסטוריה של עם ישראל ומהחוג לארכיאולוגיה באוניברסיטת תל אביב. עקרונות התוכנית:

- לימוד בשיטה אינטרדיסציפלינרית- המקרא כציר מרכזי ללימוד מקצועות נוספים כגון מולדת, מורשת, שפה ספרות.
- פיתוח מושגים- עבודה ודיון על מושגים העולים מן המקרא ולהם משמעות בחיי התלמידים מחד וכסוגיות אקטואליות מוסריות וערכיות מאידך.
- הדגשת ערכים יהודיים ציוניים וכלל עולמיים
- הוראת החינוך הלשוני ואוריינות באמצעות הטקסט המקראי ובאמצעות פיתוח המושגים.

לפניכם הצעה להוראת ספר יהושע פרקים ג'-ד' על פי תוכנית זו. ההוראה בשיטה זו נועדה לתלמידי בתי הספר היסודיים, אולם זו מתאימה גם בעבור כיתות גבוהות יותר. אנו ממליצים לעבוד בשילוב עם הפרק הרלוונטי בחוברת הלימוד "היסטוריה מקרא ומה שקרה" אשר שולב באתר האינטרנט "מקראנט".

אם שיטת ההוראה נשאה חן בעיניכם/ ותהיו מעוניינים ביחידות הוראה נוספות בשיטה זו, אנא פנו אל:

יהודית ליפשיץ ld16480@netvision.net.il

או לעומר סרגי omertelaviv@gmail.com

הקדמה

המושג המרכזי בספר יהושע (כמו גם בספרים הבאים אחריו- שופטים, שמואל ומלכים) הוא מושג המנהיגות. לפיכך, אנו ממליצים לפתוח את שנת הלימודים בדיון במושג זה (ראו חוברת לתלמיד עמודים 123-139). כמו כן, במהלך שנת הלימודים כדאי לשוב מפעם לפעם אל מושג המנהיגות ולבחון לאורו את דמותו של יהושע כמנהיג. ספר יהושע נפתח (פרק א' 1-9) במינויו של יהושע למנהיג העם. במסגרת זו הטיל ה' על יהושע ארבע משימות

- א. לעבור את הירדן ("מִשָּׁה עֲבָדִי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אִתָּה וְכָל-הָעָם הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל", א' 2)
- ב. לכבוש את הארץ ("כָּל-מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף-רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נִתְּנִי כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-מֹשֶׁה. דִּמְהַמְדָּבֵר וְהַלְבִּנוֹן הַזֶּה וְעַד-הַנְּהַר הַגָּדוֹל נְהַר-פָּרָת כָּל אֶרֶץ הַחֲתִיִּים וְעַד-הַיָּם הַגָּדוֹל מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ יְהִיָּה גְבוּלְכֶם. הֲ לֹא-יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כְּאֲשֶׁר הִיִּיתִי עִם-מֹשֶׁה אֲהִיָּה עִמָּךְ לֹא אֶרְפֹּךְ וְלֹא אֶעֱזָבְךָ", א' 3-5)
- ג. להנחיל אף הארץ ("חֲזַק וְאַמֶּץ כִּי אִתָּה תִּנְחִיל אֶת-הָעָם הַזֶּה אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לָתֵת לָהֶם", א' 6)
- ד. לשמור את חוקי התורה ("רַק חֲזַק וְאַמֶּץ מְאֹד לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכָל-הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוֶּךָ מֹשֶׁה עֲבָדִי אֶל-תִּסּוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן תִּשְׁפִּיל כָּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךְ. ח לֹא-יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל-הַפְּתוּב בּוֹ כִּי-אִז תִּצְלִיחַ אֶת-דְּרָכֶךָ וְאִז תִּשְׁפִּיל", א' 7-8)

ככלל, אנו ממליצים ללמד את ספר יהושע בהתאם למשימות שקיבל המנהיג בראשית דרכו. יש לבחון את דמותו של יהושע ואת פועלו כמנהיג לאור משימות אלו. כדאי להכין לתלמידים דף עבודה שעליו ירשמו המשימות בזו אחר זו, (כתרשים זרימה) לפי הסדר בו הן מופיעות בפרק א', וליד כל משימה יש להשאיר מקום ריק להשלמת התלמידים. בכל פעם, לאחר ביצוע אחת המשימות, התלמידים ישלימו במקום המתאים את העובדות שעסקו בביצוע המשימה ואת תוצאותם. למשל, ליד המשימה "לעבור את הירדן", ימלאו התלמידים לאחר לימוד הפרקים הרלוונטיים "פרקים ג'- מעבר הירדן, ד'- הקמת גלעד, את הדברים העיקריים שקרו, לעם ולמנהיג. (סדר ההליכה, הנס, הקמת הגלעד ועוד. כך, יוכלו המורה והתלמידים לעקוב אחר ההגיון הנרטיבי שבבסיס ספר יהושע, ולקבל מפעם לפעם תמונה כללית של התקדמות הסיפור לאור דמותו של יהושע כמנהיג.

מעבר הירדן- יהושע פרק ג':

יש להתחיל בדיון כיתתי: האם יהושע מוכן למשימה?

1. העידוד שמקבל המנהיג מפי האל (יהושע א' 10-5) - בנקודה זו (או בצמוד ללימוד הפסוקים הרלוונטיים בפרק א') ניתן לפתח את התלמידים את המושג "עידוד".

פיתוח מושג- עידוד ומילות עידוד

שימו לב למידע במסגרת הכחולה, בחוברת לתלמיד בעמ' 33 למטה: הביטוי "חזק ואמץ" מופיע בתנ"ך כולו 11 פעמים, ומתוכן שש פעמים ביחס ליהושע. מה ניתן ללמוד מכך על יהושע?

יש לפתח עם התלמידים על המושג "עידוד" לפי השלבים הבאים :

- אילו עוד מילים אתם מכירים בשורש דומה (עודד, מעודדות, וכו')
 - שיחה עם התלמידים- מתי הרגשתם שאתם צריכים עידוד? מי עודד אתכם בדרך כלל (הורים? מורים? חברים? וכו')?
 - באילו מילים השתמשו (האם אמרו חזק ואמץ או שמא היום מקובלות מילות עידוד אחרות- איזה למשל)?
 - שיחה עם התלמידים- מתי עודדתם אתם מישהו לאחרונה? את מי עודדתם? מדוע הוא נזקק לעידוד? באיזה מילים השתמשתם?
 - ניתן לערוך טבלה משווה של מילות העידוד ליהושע אל מול מילות העידוד שהזכירו התלמידים המקובלות היום. האם הן דומות בלשון? בתוכן? במשמעותן?
 - לאור הדיון בנושא העידוד שערכתם עם התלמידים בכיתה- יש לחזור כעת לדמותו של יהושע: ה' מרבה לעודד את יהושע בפרק א' ובכלל, מדוע לדעתכם זקוק יהושע המנהיג לעידוד? (כיצד מעודדים היום מנהיג חדש?)
- הכנות נוספות של יהושע לקראת מעבר הירדן :

2. שליחת המרגלים, כחלק מההכנות לכביש (יהושע המנהיג שולח למשימת הריגול-הוא

התנסה ויודע בדיוק לקבוע יעדים ומשימות!)

3. תוצאות הריגול: כי נתן ה' בידינו את הארץ (יהושע ב' 24)

מיד בתום דברי המרגלים שחזרו, מוכן יהושע למשימתו הראשונה.

"וישכם יהושע בבקר ויסעו מהשיטים " (יהושע ג' 1)

פרק ג' 1

"וישכם יהושע בבקר ויסעו מהשיטים ויבאו עד הירדן...."

בשלב זה יש לשלב בלימוד שימוש במפה. אחת ממטרות התוכנית היא להקנות לתלמידים מיומנויות מפה (נושא מרכזי בתכנית הלימודים) לצד היכרות עם הגיאוגרפיה והנוף של ארץ ישראל.

לכן, יש לבדוק על המפה את יישום פס' 1 בפרק ג' (ניתן להיעזר במפה בעמ' 37 בחוברת) היכן נמצאים בני ישראל (אבל שיטים), היכן נמצא הירדן, היכן נמצאת יריחו מה הכיוון אליו צריכים לפנות בני ישראל לפי המפה? האם הם יעלו או ירדו בדרכם לחצות את הירדן?

ההכנות למעבר הירדן, יהושע ג' 1-13

בטרם תלמדו על חציית הירדן, אנו ממליצים ללמד את התלמידים מהו "נהר הירדן" ומהי חשיבותו. זו הזדמנות נפלאה להכיר לתלמידים את ארצם לצד הקניית מיומנויות מפה. יחידה זו משלבת לימודי גיאוגרפיה, מולדת ותנ"ך.
(ראו עמ' 43-44 בספר לתלמיד, כדאי לעבוד עם המפה מעמ' 50. שימו לב- כיוון שתלמידי כיתות ד' טרם למדו לזהות גבהים במפה באמצעות מקרא, המפה "תבליטית", וניתן להראות להם את נוף

הארץ באמצעותה- הרים, בקעות ומישור. הדגישו את מקומו של הירדן וכיוון זרימתו, את מקומם של בני ישראל (ממזרח לו) ואת כיוון החציה)
דף מספר 1
מטרת הלימוד: ללמד את המושג נהר הירדן.
להבין מדוע עברו בני ישראל את הירדן במקום זה ובעונה זו.

*אפשר להביא לכתה מקורות מידע על הירדן, או לשלוח את הילדים לחפש מקורות מידע, באינטרנט למשל.

- א. מציאת הנהר על המפה וזיהוי הסימן המוסכם המציין נהר.
 - ב. הגדרת מושגים: נהר, נחל.
 - ג. כיוון זרימתו של הירדן. (חזרה על כיוונים – רוחות השמים).
 - ד. משמעות השם ירדן ("ירד מדן")
 - ה. מוצאו, מקורותיו, נשפך ל... (להיעזר במפה ע"מ 50 הספר).
 - ו. הקשר בין עונות השנה ועצמת זרימת המים בנהר. (מידע בספר ע"מ 45). הצעה לטיול באזור בעונת הגשמים.
 - ז. נחלים הנשפכים לירדן – מהכנרת דרומה.
 - ח. הירדן הוא גבול – גבול טבעי בין ישראל לירדן. (הבדלים בין גבול טבעי למדיני. אילו צורות נוף יכולות לשמש גבול טבעי?)
 - ט. להגדיל ולצלם מפה ע"מ 50 מהספר. לתת לתלמידים לצבוע בכחול את נהר הירדן, הימים שבמפה, הנחלים הנשפכים לירדן.
- לצד זאת, אנו ממליצים לשים דגש על החינוך הלשוני ולשלב בלימוד גם הגדרות מושגים לשוניים (ניתן ללמד בעל פה, לשלוח את התלמידים לחפש את הגדרתם במילון או באינטרנט וכו). המטרה: שלוב לימודי שפה, גיאוגרפיה ותנ"ך, טיפול ולימוד מושגים הקשורים לנהרות ונחלים:
- אפיק, גדה, רדוד, עמוק, סחף, נחל איתן, נחל אכזב, ואדי.
(כיצד מסמנים במפה נחל איתן, נחל אכזב).

חציית הירדן, יהושע ג' 14-17

לאחר שהתלמידים למדו מהו הירדן, ולמדו לזהותו במפה, ניתן לשוב ללימוד פרק ג' בספר יהושע (ע"מ 43-46 בספר לתלמיד) ולהבין את הפרק על סמך הידע שרכשו התלמידים בגיאוגרפיה של הארץ ההדגשים לאחר הקריאה בתנ"ך:

- א. תאריך, עונת השנה (עבודה בע"מ 43 בספר הלימוד)

ב. ההכנות למעבר

ג. סדר ההליכה

ד. חיזוק מנהיגותו של יהושע

ה. החצייה (פסוקים 14-17)

ו. השואה בין חציית הירדן לחציית ים סוף (ע"מ 45)

אפשרות לארגן את השואה בטבלה

התייחסות לביטויים זהים בשני האירועים

הנס

א. הגדרת המושג

ב. ניסים ותופעות טבע (ע"מ 45-46)

הקמת מצבת זיכרון למען הדורות הבאים, יהושע ד' 1-9

הנושא העיקרי בפרק ד' פסוקים 1-9 הוא מצוות "והגת לבנך" - מצוות הזיכרון וההנצחה ".....והיו האבנים האלה לזיכרון לבני ישראל עד עולם" (פס' 7). הקמת מצבת הזיכרון על נהר הירדן פותחת פתח לדיון כללי עם התלמידים בשאלות של זיכרון והנצחה. שאלות אלו רלוונטיות לתחומי חיים רבים במדינת ישראל ובמסגרת זו, גם למעגל השנה הישראלי- הכולל ימי זיכרון רבים (החל בימי זיכרון דתיים- כגון צום גדליה, י' בטבת, ט' באב וכלה בימי זיכרון לאומיים- יום הזיכרון ליצחק רבין, יום הזיכרון לשואה ויום הזיכרון לחלל מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה). אנו ממליצים ללמוד את מעשה ההנצחה של יהושע לאור מצוות הזיכרון בדורנו ולהבין אותה על רקע זה.

ראשית, לקרוא את הפרק בכיתה (יהושע ד' 1-9) ולאחר מכן לערוך דיון כיתתי בהתאם לשאלות המנחות בעמ' 47 בספר שאלות אלו יעבירו את הדיון מבניית המצבה של יהושע על הירדן, לדיון כללי על מצבות זיכרון ואנדרטאות בארץ בימנו. רצוי להדגיש ולהבין כי הצורך בהנצחה הוא צורך של האדם בכל התקופות.

תמה חציית הירדן " ויהי כאשר תמו כל הגוי" (פסוק 1) ומיד ללא שהות, מגיעה ההוראה "קחו לכם מן העם שניים עשר אנשים" (פסוק 2) ההוראה מה לעשות באבנים שנלקחו מפורטת למדי. מי יקח את האבנים, לאן יילקחו, היכן יונחו. גם הסיבה להוראה ברורה עד מאד: "למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר. מה האבנים האלה לכם. ואמרתם להם.....והיו האבנים

האלה לזיכרון לבני ישראל עד עולם" (פס' 6-7).

מהנושא המקראי הורחב המעגל:

ראשית- הוצגו לתלמידים שאלות הדנות בחשיבות לזכור את אירוע חציית הירדן (שאלות 1-2 בעמ' 47) ולאחר מכן בדבר החשיבות לזכור אירועים היסטוריים בפרט ואת החשיבות בדיעת היסטוריה

של העם בכלל (שאלות 3-7). בשלב זה אנו ממליצים לעבור לפרק ההרחבה על הנצחה, זיכרון, מצבות ואנדרטאות בעמ' 140-144 בספר לתלמיד.

לקראת העבודה על אנדרטאות ומצבות זיכרון בארץ בהתאם לפרק ההרחבה אנו ממליצים לשוחח עם התלמידים על משמעות הנצחה (בהתאם לשאלות 3-7 בעמ' 47 בחוברת) ובתוך כך לפתח איתם את מושג הנצחה על פי השלבים הבאים:

- שמש אסוציאציות למילה "הנצחה" – מה היא מזכירה לתלמידים?
 - חילוץ השורש (נצ"ח) ומציאת מילים נוספות בשורש זה- נצח, ניצחון, הנצחה.
 - דיון בקשר בין "נצח" לבין הנצחה": קרי- הנצחה- היא לגרום למשהו/מישהו שיזכר/ישמר לנצח.
 - דיון בדרכי הנצחה מקובלות: מה אנו נוהגים להנציח, מדוע חשוב לנו להנציח, כיצד אנו מנציחים.
- ניתן לעמוד בהיבטי חינוך לשוני על מילים נוספות הקשורות לנושא זה: הנצחה, יד, גל-עד, מצבה, זיכרון (זיכרונות, יום זיכרון, מצבת זיכרון, ספר זיכרונות, ז"ל).

כעת, כדאי מאוד לעבור לפרק ההרחבה על מצבות זיכרון ואנדרטאות בארץ (עמ' 140-144 בספר לתלמיד). הפרק קשור לדרך הנצחה הנזכרת בספר יהושע- מצבות וגלעדים (אנדרטאות). בחרנו בפרק ההרחבה, לספר את סיפורן של מספר אנדרטאות בארץ. מטרת הלימוד כאן היא כפולה-

א. לימוד מורשת ישראל באמצעות האנדרטאות המנציחות ארועים היסטוריים

ב. לימוד נושא הנצחה- כיצד מנציחים, מה מאפיין את האנדרטאות וכו.

כדאי מאוד לבחור 1-3 מן האנדרטאות בפרק הנצחה ולשוחח עליהן: מה הן מנציחות, כיצד הן עושות זאת וכו'. שימו לב שבעמ' 140-141 ישנו הבדל עקרוני בין שתי סוגי מצבות זיכרון: האחת- נבנתה כמיזם אומנותי להנצחת אירוע מסוים ואילו השנייה- הושארה כפי שהיתה בעת הקרב להנצחתו של אירוע היסטורי אחר.

ניתן להרחיב בנושא הנצחה והזיכרון ולעסוק בדרכי הנצחה נוספות של אישים ואירועים. אפשר לחזור ולהרחיב בנושא הנצחה לקראת יום הזכרון או האירועים אחרים הנהוגים בבית הספר. חשוב להפנות את תשומת הלב לדרכי הנצחה כמו: שמות ישובים, רחובות מוסדות, ימי פעילות, תשמישי קדושה בבתי כנסת ועוד.

פרק ההרחבה מסתיים באתר יד ושם. אתר הנצחה הגדול והמרכזי במדינת ישראל. אתר זה מוזכר רבות בתקשורת, מצולם בבא אורחים רשמיים ורמי מעלה לבקור בארץ.

א. "יד ושם" הקשר בין האתר לשמו. משמעות השם.

ב. חשוב לעגן את מושג הנצחה והזכרון גם לתחום זה.

לסכום פרק ההרחבה: רצוי שבסיום פרק ההרחבה, יוודא המורה שהקשר בין המקרא –

הצבת האבנים בגלגל – לנושא האנדרטאות ברור ומובן. חשוב ביותר להדגיש שמצוות "והגדת לבנך" אינה קשורה לזמן או לתקופה. המצווה עוברת כחוט השני מאז ועד היום. ידיעת העבר מחזקת את השורשים, מגבשת את העם ומטווה כיוונים להמשך הדרך. רק עץ ששורשיו נטויים חזק ועמוק בקרקע מצמיח גזע איתן, ענפים, עלים ופירות.

מנהיגותו של יהושע, יהושע ד' 14

חציית הירדן, הביאה לחיזוק מעמדו של המנהיג- יהושע. התחזק גם שמו ומעמדו של אלוהי ישראל בקרב עמי הארץ: "למען דעת כל עמי הארץ את יד ה' כי חזקה היא... (ד' 24). לאחר החציה ולפני המשימה השניה – כיבוש הארץ, מעודד האל את יהושע " ביום ההוא גידל ה' את יהושע בעיני כל ישראל ויראו אתו כאשר יראו את משה כל ימי חייו" (ד' 14) בעמוד 48 נשאלו התלמידים:

מדוע חשוב היה ליהושע לבסס את מנהיגותו ולזכות באמון העם לפני שהתחילו מלחמות הכיבוש? טיפלנו במושג אמון. אמון בנהיג ואמון בכלל.

דף עבודה – (מספר 3)

אמון

(המושג מופיע בספר "הסטוריה מקרא ומה שקרה" ע"מ 48, בשאלות הדנות ביחסי האמון בין המנהיג והעם).

1. מה אומר לי המושג אמון: אמון זה מזכיר לי...
 2. הגדרה מילונית של המושגים אמון, אי אמון, אמונה.
 3. לחבר ספור/לתאר ארוע/ לחבר משפטים/ המתאימים להגדרות המילוניות.
 4. יחסי אמון קיימים בחיי היום- יום, במעגלי החיים השונים. חשוב לטפל במעגלים אלה: במשפחה, בין חברים, בבה"ס, במקום העבודה, אזרח רשויות, בוחר נבחר (בכל הרמות).
 5. המושג באקטואליה. (אפשר דרך קטעי עתונות בעיקר בתקופת בחירות)
 6. הקשר בין אמון, נאמנות, יושר.
- (מתאים מאד ליעדים המופעים במדריך למורה: "טיפוח אזרח בעל ערכים יהודיים ציוניים וכלל עולמיים).

הטיפול יכול להיות דרך אקטואליה או דרך משפטים כגון:

יש לי אמון מלא באיש...

התייחסנו אליו באמון/ אי אמון.

הוא הודיע לי כי הוא מאמין/ לא מאמין בי וביכולתי.

הכנסת הביעה אמון / אי אמון בראש הממשלה.

החילים נשבעו שבועת אמונים לארץ ולעם.

* אפשר להשתמש במשפטים ככותרת לסיפור, כתבה וכ"ו. * חשוב לדון על הקשר בין יושר

ואמון.

חשוב מאד לחזור לשאלות בע"מ 48, ולשאלות בע"מ 61, לדיון על אמון

ואמינות כתכונות למנהיגות ולבחינתן בדמותו של יהושע לאורך השנה!